

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქართული ენციკლოპედიის ი. აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია

თევზის მრენველობა

თევზის მრენველობა, კვების მრენველობის დარგი, რომელიც მოიპოვებს და გადაამუშავებს თევზს და წყლის სხვა ორგანიზმებს სხვადასხვა საკვებ, სამედიცინო და ტექნიკური დანიშნულების პროდუქციად. თ. მ., თავის მხრივ, მოიცავს ორ დარგს – მომპოვებელსა და გადაამუშავებელს.

საქართვე. გეოგრ. მდებარეობა, კლიმატ. პირობები, ბუნებრივი და ხელოვნ. სათევზმეურნეო ობიექტების წყლის სარკის ფართობი, შავი ზღვის მდიდარი იქტიოფაუნა თ. მ-ის განვითარებისათვის კარგი მატერ. საფუძველია.

ჩვენამდე მოღწეული ძვ. წერილობითი ძეგლებით ირკვევა, რომ ქართველური ტომები თევზის ჭერას ჯერ კიდევ ძვ. წ. V-IV სს-ში მისდევდნენ. მეთევზეობა და თევზის გადაამუშავება განსაკუთრებით განვითარებული იყო ზღვისპირად მცხოვრებ ქართველურ ტომებში. არსებული ცნობები იმასაც მოწმობს, რომ ქართველები თევზს მხოლოდ შინა ეკონ. საჭიროების უზრუნველყოფისათვის კი არ ამარილებდნენ, არამედ საექსპორტოდაც გაჰქონდათ.

თ. მ. საქართველოში სამრენვ. ხასიათს იღებს XIX ს. ბოლოს. ზღვისპირა რ-ნებში ფუნქციონირება დაიწყო პირველმა თევზის გადაამუშავებელმა მცირე საწარმოებმა. შემდგომ პერიოდში (1930) ჩამოყალიბდა საქართვე. თ. მ-ის სახელმწ. ტრესტი „საქთევზი“. შეიქმნა თევზის მომპოვებელი კოლმეურნეობები და თევზმჭერი კოლმეურნეობების კავშირი – „საქთევზკოლმკავშირი“ (1932). მეორე მსოფლიო ომამდე საქართველოში აშენდა და ფუნქციონირება დაიწყო ბათუმის, ფოთის, სოხუმის, გაგრისა და თბილ. თევზის გადასამუშავებელმა ქ-ნებმა.

1930-50 კომერციული თვალსაზრისით ძვირფას თევზებად მიიჩნეოდა ქამსა (ქაფშია), შავი ზღვის სტავრიდა, ტიურბო, კეფალისა და ზუთხისებრთა ხუთი სახეობა, შავი ზღვის ქაშაყი და ორაგული და სხვ. იმავე პერიოდში საქართველოში ასევე მოიპოვებდნენ ხამანწკებს, რაპანას და დელფინების სამ სახეობას. დროის ამ მონაკვეთში საქართვე. თევზსარენი ფლოტი შედგებოდა რამდენიმე ათეული არათვითმავალი ნავის, ბარკასისა და მცირე გაბარიტისა და სიმძლავრის გემებისაგან. თევზის ჭერა ძირითადად ხორციელდებოდა ნაპირთან ტრად. ტექნოლოგიების გამოყენებით. 1932 წ. სულ მოპოვებული იქნა 75930 ც თევზი. თევზის გადამამუშავებელმა ქ-ნებმა სულ დაამზადეს 21195 ც პროდუქცია (ძირითადად დამარილებული თევზი). 1939 თევზის ქ-ნებმა აითვისეს კულინარული ნაწარმის გამოშვება. 1940 საქართვე. თ. მ-ს უკვე გააჩნდა 15 ერთეული თვითმავალი ფლოტი. 1945-იდან თევზმჭერმა ორგანიზაციებმა დაიწყეს სეინერის ტიპის გემების გამოყენება. საქართვე. თ. მ-ის საწარმოებში მზადდებოდა სხვადასხვა სახის პროდუქცია, მ. შ.: შებოლილი, დამარილებული, გაყინული, ტომატის წვენსა და ზეთში დაკონსერვებული თევზები (ქამსა, სტავრიდა, კამბალა, ბარაბულა, კეფალი და სხვ.). თ. მ-ის საწარმოებში ამზადდებდნენ თევზის ფქვილსა და ნატრიუმის პიროსულფატით დაკონსერვებულ თევზის ფარშს, რ-ებიც ცხოველების საკვებად გამოიყენებოდა.

საქართველოში თევზის მეურნეობის მკვეთრი აღმავლობა დაიწყო 1950-იდან, როდესაც „საქთევზის“ ტრესტისა და „საქთევზკოლმკავშირის“ თევზსაჭერი ფლოტი აღდგენილ იქნა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ არა მარტო თვითმავალი გემების რიცხოვრივი მატებით, არამედ მათი საერთო სიმძლავრით და ტვირთამწეობით. ბათუმში შეიქმნა თევზსაჭერი ბაზა, ხოლო სოხუმში - თევზსაჭერი სამოტორო სადგური, რ-ებიც მეთევზეთა კოლმეურნეობებს ემსახურებოდნენ. 1954-57 გამოირჩევა აქტ. თევზჭერის გაფართოებით, მატულობს მოპოვებული თევზის მოცულობა და მისი ხარისხობრივი მაჩვენებლები. ბათუმის, სოხუმისა და ფოთის ქარხნები გადაკეთდა თევზკომბინატებად, აშენდა ახალი თევზის ქ-ნა თბილისში, ექსპლუატაციაში შევიდა მაცივრები და ყინულის მწარმოებელი საამქროები, რ-ებიც უზრუნველყოფდნენ ფლოტსა და საწარმოებს პროდუქციის ტექნოლ. დამუშავებით და შენახვით. 1963 შეიქმნა ფოთის საოკეანო თევზჭერის სამმართველო. ამით საფუძველი ჩაეყარა საოკეანო თევზჭერას.

1970-თვის საქართვე. თევზსარენი ფლოტი შედგებოდა 16 შორეული ცურვის თევზმჭერი ტრაულერისაგან. თევზჭერის უდიდესი ნაწილი ატლანტიკის და ინდოეთის ოკეანეებში ხორციელდებოდა. მუშაობას განაგრძობდნენ სატბორე და საკალმახე მეურნეობები. 1930-90 დაჭერილი თევზის ყველაზე დიდი მოცულობა 1980 წ. დაფიქსირდა და ის შეადგენდა 211 889 ტ. შავი ზღვის თევზჭერის სტატისტიკაში ქაფშიას წამყვანი პოზიცია ეკავა. იგი საქართვე. სანაპიროებთან თევზჭერის 30-40%-ს შეადგენდა. 1980-90 საქართვე. თევზჭერის ფლოტი 48 თევზსაჭერ გემს მოიცავდა, რ-ებიც ეკუთვნოდა სახელმწ. კომპანიებს ან კოლექტიურ მეურნეობებს. თითოეული მათგანი წელიწადში საშუალოდ 4000 ტ თევზს მოიპოვებდა. მათი გადამამუშავება იმავე გემებზე ხდებოდა.

1990 შემდეგ ქვეყანაში შექმნილმა მძიმე სოც.-ეკონ. პირობებმა და სსრკ სამომხმარებლო ბაზრის დაკარგვამ ნეგატიური ზეგავლენა მოახდინა თევზის მეურნეობაზე. საოკეანო ფლოტის უდიდესი ნაწილი უკრაინამ შეისყიდა, ხოლო დარჩენილი ნაწილი არარენტაბელური აღმოჩნდა სანჯავთან დაკავშირებული პრობლემებისა და გემების ამორტიზირებულობის გამო. 1990-მდე მეთევზეობის დარგის სანარმოო სიმძლავრეების კომპლექსურად გამოყენების შედეგად ოკეანეებში (ატლანტიკის და ინდოეთის) ყოველწლიურად მოიპოვებოდა 60-65 ათ. ტ თევზი, შავი ზღვის სანაპირო ზოლში - 80-100 ათ. ტ ქაფშია, შიდა წყლებში - 2-3 ათ. ტ მტკნარი წყლის თევზი. ამ პერიოდში ქვეყანაში იწარმოებოდა 19-21 მლნ. პირობითი ქილა სხვადასხვა სახის კონსერვი, 9 ათ. ტმდე შებოლილი, გამოყვანილი, დამარილებული, კულინარული ნახევარფაბრიკატი და სხვა სახის სასურსათო პროდუქცია. შავი ზღვის ქაფშიიდან მზადდებოდა როგორც სასურსათო, ისე დიდი რაოდენობით სას.-სამ. საქონლის საკვები თევზის ფარში, საოკეანო თევზჭერის ტრაულერებზე - 5 ათ. ტ-მდე თევზის ფქვილი. 1990-მდე საქართველოში მოსახლეობის მიერ ყოველწლიურად მოიხმარებოდა 34-36 ათ. ტ თევზი და თევზის პროდუქცია. ერთ სულ მოსახლეზე მოხმარება აღწევდა 8 კგ.

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდენის (1991) შემდგომ პროდუქციის მოცულობა ჯერ კიდევ 61000 ტ შეადგენდა, მაგრამ 1995-თვის ეს მაჩვენებელი 3800 ტ-მდე დაეცა. 1992-93 საქართვე. საოკეანო თევზჭერა შეწყდა. 1996-2002 თევზის მეურნეობის წლიური წარმოების მოცულობა 2500-3000 ტ შეადგენდა. XXI ს. დასაწყისში საქართვე. საზღვაო თევზსაჭერი ფლოტი შედგებოდა საშუალო სიმძლავრის ძრავიანი (110-225 ც. ძ.) 43 სეინერისაგან. ყველა გემი თითქმის ამორტიზებული იყო. საშუალო სიმძლავრის სეინერების გარდა, არსებობდა 324 მცირე თევზსაჭერი ნავი, რ-ებიც სანაპირო თევზჭერაში იყვნენ ჩართულნი. 2001-09 მოპოვებული თევზის მოცულობა მერყეობდა 20000- 55000 ტ შორის. კომპანიების მიერ მოპოვებული ქაფშიის მოცულობის 85-90% გადამუშავება ხდება სანაპირო ზოლში მდებარე სანარმოებში თევზის ფქვილისა და ზეთის სახით, რ-ებიც ძირითადად იყიდება თურქეთში. ამჟამად ფოთში მოქმედებს 4 თევზგადამამუშავებელი სანარმო. გადამამუშავებელი სა-წარმოების სიმძლავრე შეადგენს 200-700 ტ თევზს დღ-ღ-ში. მოპოვებული თევზი მცირე მოცულობით მუშავდება გაყინული, დამარილებული და დამუჟუხებული პროდუქციის სახით. საქართველოში დღემდე არ არსებობს თევზის კონსერვირების სანარმო. თევზის და თევზპროდუქციის მოხმარება ერთ სულ მოსახლეზე აღწევს 3,8 კგ წელიწადში.

2011 მონაცემებით საქართველოში თევზის რეწვისა და თევზის მოშენების ეკონ. საქმიანობით დაკავებულია 182 იურიდ. პირი. საქართველოში მრავალი მდინარე, ტბა და ხელოვნური წყალსაცავია, რ-თა უმრავლესობაში აქტიურად მიმდინარეობს თევზჭერა. - წყალსაცავები ექვემდებარება გრძელვადიან ლიცენზირებას. დღეისათვის ლიცენზია გაცემულია 6 წყალსაცავზე, ესენია: ტაბანყურის, ნადარბაზვეის, ჯანდარის, სანთის, სულდის ტბები და ნალკის წყალსაცავი. გარდა ამისა, საქართველოში მოქმედებს 150-მდე

თევზსაშენი მეურნეობა, სადაც ძირითადად მოშენებულია კობრისებრი, ორაგულისებრი, ლოქოსებრი თევზი. საკალმახეების საშენები მდებარეობს მცხეთამთიანეთის მთიან რეგიონში, კახეთის ჩრდ. ნაწილში, შიდა ქართლში, სამცხე-ჯავახეთსა და აჭარაში. 1993–2008 კულტივირებული კალმახის მთლიანი მოცულობა გაიზარდა 30-ჯერ. 2012-იდან განახლდა გეგუთის (იმერეთი) ზუთხსაშენის ფუნქციონირება (აშენდა 1983); კახეთის რეგიონში (წნორი) მოქმედებს ფერმა, სადაც მოშენებულია აფრიკული ლოქო. იგი მარაგდება თერმული წყლებით. დღეისათვის აკვაკულტურის წლიური წარმოება შეფასებულია 800–12200 ტ, რაც არსებული პოტენციალის 15–20%-ს არ აღემატება.

ლიტ.: ბ რ ე გ ვ ა ძ ე ა., თევზის მრეწველობის განვითარება საბჭოთა საქართველოში, თბ., 1971; ლ ო ბ ჟ ა ნ ი ძ ე შ., საქართველოს სსრ თევზის მრეწველობის ეკონომიკის საკითხები, თბ., 1973; ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი ნ., თევზის მრეწველობა საქართველოში, თბ., 1952.

ა. ფარცვანია
